

Türkiye’de Çocuk Sosyalleşmesinin Bazı Görünümleri

Mahmut Hakkı Akın

Özet: Çocukluk, toplumsal değişimi yansıtan ve sosyalleşme açısından çok önemli bir süreçtir. Toplumsal değişim, sosyalleşmenin de değişmesi anlamına gelir. Literatürde hem genel olarak sosyalleşmenin hem de özelde çocuk sosyalleşmesinin aile kurumuyla ilişkisine özellikle vurgu yapılmıştır. Çocuk sosyalleşmesi sadece aile içinde birincil ilişkiler üzerinden değerlendirilemez. Diğer sosyalleşme araçları da çocuk sosyalleşmesine etki etmekte ve süreci asli sosyalleşmenin ötesine taşımaktadır. Bu makalede 2022 yılında Türkiye İstatistik Kurumu tarafından Türkiye örnekleminde yapılan Türkiye Çocuk Araştırması verileri analiz edilmiştir. Çocukların bazı eşya ve araçları kullanımları ile akrabalık ve arkadaşlık ilişkilerine ilişkin veriler, sosyalleşme sürecine yansıyan etkileri açısından yorumlanmıştır. İstatistik analizleriyle değişen ve devam eden etkiler çocuk sosyalleşmesi üzerinden tespit edilmeye çalışılmıştır. Türkiye’nin kendine özgü yönleri dikkate alınarak değişim ve sürekliliğin nedensel ve ilişkisel örüntüleri birlikte tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyalleşme, çocuk sosyalleşmesi, Türkiye Çocuk Araştırması

Abstract: Childhood is a very important process in terms of socialization, reflecting social change. Social change means that socialization also changes. In the literature, the relationship of both socialization in general and child socialization in particular with the institution of the family has been particularly emphasized. Child socialization cannot be evaluated only through primary relationships within the family. Other agents of socialization also influence the socialization of the child and take the process beyond primary socialization. This article analyzes data from the Türkiye Child Survey conducted by the Turkish Statistical Institute in 2022 in a sample of Türkiye. Data on children’s use of certain objects and tools and their kinship and friendship relationships are interpreted in terms of their impact on the socialization process. Statistical analyses have been used to identify changing and ongoing effects on the child’s socialization. The causal and relational patterns of change and continuity are discussed together, taking into account the specific aspects of Turkey.

Keywords: Socialization, child socialization, Türkiye Child Survey.

@ Prof. Dr. Mahmut Hakkı Akın, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, mahmut.akin@medeniyet.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-8140-8600>

📄 Akın, M. H. (2023). Türkiye’de çocuk sosyalleşmesinin bazı görünümüleri. *Güncel Sosyoloji*, 1(1), 1-24.

📄 guncelsosyoloji.com

📅 Başvuru: 10.11.2023
Revizyon: 22.11.2023
Kabul: 30.11.2023
Online Basım: 15.12.2023

Giriş

Sosyalleşme, disiplinler arası bir konu olarak farklı sosyal bilimlerin ilgi alanına girmektedir. Bütün hayata yayılan bir süreç olsa da sosyalleşmenin çocukluk döneminde etki yoğunluğunun fazla olması, literatürün de bu alanda çoğalmasına sebep olmuştur. Sosyoloji açısından düşünüldüğünde sosyalleşme öncelikle toplumun üyesi haline gelme vurgusuyla makro ve mikro teorik yaklaşımlarda önemsenen bir kavram ve süreç olmuştur. Genel sosyolojinin bir alt alanı olarak çocukluk sosyolojisi, geç oluşmuş bir alan olsa da sosyalleşmeyi sadece teorik tartışmalar üzerinden değil, çocukluk dönemi ve gerçekliği bağlamında bir süreç olarak ayrıca önemsemiştir. Bir yandan da toplumsal değişim, ailede, çocuklukta ve sosyalleşmede kendisini açığa vurmaktadır. Klasik literatür ve teorik tartışmalar önemliyse de ailenin, çocukluğun, çocuklara atfedilen önemin, değerlerin, makro ve mikro pek çok değişimin yeni durumlar ortaya çıkardığı da göz ardı edilmemelidir.

Meselenin Türkiye’ye bakan yönü düşünüldüğünde değişimin genel ve kendine özgü yönleri birlikte ele alınmalıdır. Örneğin 2000 sonrası dünyada yaşanan küresel etkiler, Türkiye’de de karşılığı bulunabilecek değişimlerdir. Ancak değişime bağlı yeni durumların ortaya çıkışı, her zaman ve şartta eskiden devam eden kurumlaşmış yapıların ve etkileşim örüntülerin alt üst olduğu anlamına gelmez. Yeni durumlar, eskiden devam eden geleneksel eğilimleri yeni biçimleriyle sürdürebilir. En azından böyle ihtimallerin göz önünde bulundurulması ve çalışmalarda ihtiyat gözetilmesi gerekmektedir. Bu ihtiyatı gözetmeyi ve teorik kabullerle ilgili mesafe kurmayı sağlayacak en önemli kaynaklar doğrudan alan araştırmalarından elde edilen verilerdir. Farklı yöntem ve tekniklerle saha gerçekliğinden elde edilen veriler, genel geçer hale gelmiş pek çok yargının gerçekten öyle olup olmadığını, bazı görünümünün ardında güçlü bir şekilde var olsalar da görünmeyen etkileri, nedenleri ve ilişkileri tespit etmeye katkıda bulunur.

Bu makale, 2022 yılında Türkiye örneğinde uygulanan Türkiye Çocuk Araştırmasının mikro verileri kullanılarak hazırlanmıştır. Bu araştırma, Türkiye’de çok büyük bir örnekleme uygulanan ilk çocuk araştırmasıdır. Bu nedenle araştırma sonuçları, çocukluk konusunda gözlemlere ya da kısmi araştırmalara dayanan çalışmalardan çok farklı ve kapsayıcı yönleri sahiptir. Veriler, istatistik analizlerinden elde edilen bulgularla yorumlanmış ve sosyolojik bilgi üretilmeye çalışılmıştır. Makalenin odağını çocuk sosyalleşmesinde yaşanan bazı değişimler ve devam eden süreklilikler oluşturmuştur. Bu değişimin yansımaları, çocuk sosyalleşmesine daha güçlü bir şekilde dahil olan yeni eşyalar ve araçlar ile arkadaşlık ve akrabalık ilişkileri üzerinden yapılan analizlerle tespit edilmeye çalışılmıştır. Makalenin teorik kısımlarında literatürün bazı tartışmalarına değinilse de ağırlık nicel verilerin analiz bulgularına verilmiştir.

Çocukluk Sosyalleşmesi

Sosyalleşme, en genel tanımıyla bireyin toplumun üyesi haline gelmesi şeklinde tanımlanır. Bu genel ve üzerine çokça düşünülmeyen tanım bile literatürünün en önemli ve başlıca konularından birinin çocukluk dönemi olduğuna işaret eder. Çünkü bebekler ve çocuklar, toplum dahilinde var olan ancak toplum üyesi olma yolunda tanımlanırlar. Süreç üzerindeki belirleyici etkiler ve kalıcılık dolayısıyla literatürde bu dönem üzerinde çokça durulmuştur. Özellikle sosyal psikolojinin yanında gelişim ve öğrenme psikolojisinden katkılar da sosyoloji ve psikolojinin ortak temalar belirlemelerine sebep olmuştur.

Çocukluk döneminde sosyalleşme, genelde asli ya da ilk sosyalleşme olarak tanımlanmıştır. Berger ve Luckmann'a (1991, s. 149-150) göre asli sosyalleşme, nesnel bir gerçeklik olan sosyal gerçekliğe yabancı olan bebek ve çocukların sosyal gerçekliği ilk içselleştirme sürecidir. Bu teorik yaklaşımda içselleştirme, aynı zamanda sürekli benzer davranışların hayata geçmesine ve bireyin çevresine yabancılığının aynı çevreye aidiyete dönüşmesi olarak kabul edilmiştir. Alışkanlık haline getirme (habitualization), sosyalleşmenin bireyi bir bilgi ve anlam dünyasına aidiyet duymasını ve sosyal olarak yaşayabilmesini sağlamaktadır (Berger & Luckmann, 1991, s. 71). Asli sosyalleşme, içselleştirme ve alışkanlık haline getirmenin yoğun bir şekilde yaşandığı, sosyal olmayan bir canlının sosyal hale gelmesi olarak da tanımlanabilir. Çocukluk, elbette asli sosyalleşmeye dahildir. Ancak bir yönüyle ve ilk yıllar itibarıyla daha yoğun bir şekilde dahildir. Çocukluk sadece doğumdan 6-7 yaş sınırına kadar tanımlanan bir dönem olsaydı, çocuk sosyalleşmesini neredeyse tamamen asli sosyalleşme sınırlarında değerlendirmek mümkün olabilirdi. Ne var ki çocukluk süresinin uzaması ve ergenlik döneminin de çocukluğa dahil bir gençliğe geçiş süreci olarak kabul edilmesi, çocuklukta yaşanan sosyalleşmeyi bütünüyle asli sosyalleşme olarak tanımlamayı güçleştirmektedir. Zamanla aile gerçekliğinin yanına diğer kurumların ve aile dışındaki gerçekliğin çocuklar üzerinde etkili olmaları ve asli sosyalleşme üzerine tali sosyalleşmelerin sürekli tecrübe edilmesi de çocukluk dönemine dahildir. Bu nedenle bu makalede çocukluk dönemi için asli sosyalleşme değil, çocuk sosyalleşmesi kavramı tercih edilmiştir.

Genelde sosyalleşmeye dair teorik yaklaşımlar, disiplinlerarası olmak durumundadır. İnsan gelişiminin çok yönlülüğü göz önünde bulundurulduğunda bu gelişimin sosyal, kültürel, psikolojik ve bir yandan da biyolojik bir değişim olarak tecrübe edildiği dikkat çeker. Bu nedenle sürecin karmaşık ve çok yönlü yapısı, konuyu sadece sosyolojinin ya da psikolojinin bir konusu olmanın ötesine taşır. Bu tespite bağlı bir başka durum, sosyalleşen ile sosyalleştirenler arasındaki ilişkinin tek yönlü ve tek merkezli olmamasından kaynaklanır. Sosyalleşmenin sosyalliği taşıyıcı araçlarının belirleyici gücü ne olursa olsun sosyalleşenin bütünüyle pasif olduğu bir durumdan bahsetmek mümkün değildir (Akın, 2022, s.130). Bu görüşler genelde farklı teorik yaklaşımları savunanlar tarafından da kabul edilmiştir. Elbette bu yaklaşımlarda vurguların farklılaştığı belirtilmelidir.

Sosyalleşme konusunda en çok tartışılan konulardan biri de sürecin taşıyıcısı ve sürdürücüsü olarak kabul edilen sosyalleşme araçlarıdır. Uzun yıllar literatürde, dört temel sosyalleşme aracısının süreçte aktif rol aldığına vurgu yapılmıştır. Buna göre aile, okul, akran ve arkadaş grupları ve kitle iletişim araçlarının çocukluktan itibaren sosyalleşme araçları olarak süreç sosyalleşme üzerinde etkili oldukları kabul edilmiştir. Ailenin, insanlığın ilk yıllarından itibaren sosyalleşmenin temel belirleyicisi olduğu kabul edilmiştir. Hatta ailenin ilk sosyalleşme aracı ve sosyal çevreyi temsil etmesi dolayısıyla bebeklerin ve çocukların ilk bağlanmalarının gerçekleştiği ve ilk tanımlanmış rollerinin belirlendiği kendine özgü yönleri söz konusudur. Bu etkilerin ilk olmaları dolayısıyla özellikle vurgulanması manidardır. Öyle ki hem genel sosyalleşme literatüründe hem de siyasal, dini, etnik, tüketim, değerler, cinsiyet rolleri vb. alt sosyalleşme süreçlerinden araçlar için aile ve diğerleri şeklinde vurgular bile yapılabilmektedir. Sosyalleşme literatürünün bu şekilde gelişmesinde Talcott Parsons’ın bir kurum olarak ailenin toplumsal uyum ve bütünleşme sağlayıcı rollerine yaptığı güçlü vurgunun bir yeri olduğu göz ardı edilemez (Parsons, 1954, s. 233; Parsons & Bales, 1955, s. 35-6). Sistem teorisinde uyum ve entegrasyona merkezi bir yer verilmesi dolayısıyla bu durum anlaşılabilir. Çünkü aile bütün toplumsal gerçekliğin bir taşıyıcısı ve aktarıcısı konumundadır. Yine de bütün bu süreç, pek çok aracının dahil olduğu, farklı örüntüler üzerinden gelişen, çok yönlü ve karşılıklı tecrübeler bütünü olarak kabul edilebilir. Ancak ailenin değişimine, etkilerin çok çeşitlenmesine ve klasik yaklaşımların temel kabullerinin artık açıklayıcı olmadığına dikkat çekilse de ailede büyüyen bir çocuğun sosyalleşmesinde ailenin önceliği ve belirleyici rolü kabul edilmektedir (Putney & Bengston, 2002, s. 65). Elbette 2000 sonrasında yaşanan değişimin ürettiği çeşitlenme ve klasik aile tipleriyle karşılaştırıldığında çok farklı tipte aile biçimlerinin oluştuğu yeni durumlar yeni tartışmaları beraberinde getirmektedir.

Dünyada yaşanan değişim, Türkiye’yi de etkilemektedir. Bir yandan da Türkiye kendi iç hareketliliğiyle değişim yaşamaktadır. Türkiye’de aile kurumunun bütün tarihsel ve toplumsal değişme tecrübelerine rağmen önemini kaybetmediği çokça vurgulanan bir husustur (Bkz. Tablo 1). Elbette Türkiye’nin yaşadığı toplumsal değişim, geçmişten günümüze hane halkı sayısının azalmasına, ilk evlenme yaşının yükselmesine, boşanma oranlarının artmasına sebep olmuştur. Burada aileye atfedilen önem ve değer tutum ve kabul olarak varlığı görece daha az değişmeye uğramış olabilir. Bununla birlikte aile gerçekliğinin yapısal değişimler yaşaması, tutum ve değerlerin ötesinde pratikte aile içi rollerin ve davranış örüntülerinin değişmesiyle ilgili yönler de sahiptir.

Tablo 1. Mutluluk Sebebi Kişiler (%) (TÜİK Yaşam Memnuniyeti Araştırması-2002, 2023, s. 9)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Tüm aile	73,3	72,3	70,2	70,6	74,2	74,1	69,7	67,6	67,6
Çocuklar	13,4	13,1	15,1	14,3	12,9	12,8	15,0	16,8	16,3
Eş	5,0	5,3	4,7	5,4	3,6	3,7	3,5	4,1	3,9
Anne/baba	3,1	2,8	3,6	3,2	2,7	2,5	3,6	4,0	3,8
Kendisi	1,9	2,7	2,7	3,4	3,3	3,8	4,2	4,0	4,8
Torunlar	1,4	1,9	1,9	1,9	1,8	1,6	2,2	2,1	1,9
Diğer	2,1	1,9	1,7	1,2	1,4	1,5	1,9	1,5	1,8

Metodoloji

Bu makale, Türkiye İstatistik Kurumundan talep edilen 2022 Çocukluk Araştırması mikro verilerin analiz edilmesiyle hazırlanmıştır. Çocukluk Araştırmasının en geniş ve çeşitli değişken sayısına sahip “0-17” yaş arası örnekleme üzerine yapılan araştırma verileri kullanılmıştır. Türkiye çapında ve 9.010 hanede gerçekleştirilen araştırma için 14.705 anketin veri girişi yapılmıştır. Hanede çocuğun temel bakımını sağlayan ebeveyn ya da yakın akrabalarla görüşmeler yapılmıştır.¹

Türkiye Çocuk Araştırması'nın mikro verileri, Amsterdam Üniversitesi'nin açık istatistik programı JASP'in eylül ayında kullanıma açılan 0.18.1 versiyonu ile analiz edilmiştir. Değişkenleri betimleyen analizlerin yanında nedensel ve ilişkisel karşılaştırma yorumları yapmaya imkan sağlayan çapraz tablolar, varyans analizleri (t-testi ve ANOVA) yapılmıştır. Bazı değişkenler doğrudan ortalama alınabilir rakamlar şeklinde (scale) olduğu halde bazı ilişkileri tespit etmek ve daha açıklayıcı analiz yapabilmek için nominal ya da sıralı değişkene dönüştürülmüştür. Analizler kısmında yapılan bu tür işlemler ilgili tablolar altında kısaca açıklanmıştır. Büyük bir örnekleme sahip olan bu araştırmanın verileri, çoklu nedensellik ve ilişkisellik perspektifinden değerlendirilmiştir. Ayrıca pek çok farklı konuda çok fazla soru sorulduğu için makale sınırlılığı çocuk sosyalleşmesinde kullanılan araç ve kaynaklar ile akrabalık ve arkadaşlık konuları sınırlarında seçilmiştir.

Nicel yöntem sosyolojide ve diğer sosyal bilimlerde pozitivist bir metodoloji ve epistemoloji geleneğine dayanmaktadır. Elbette burada elde edilen verilerin toplumsal gerçekli-

1 <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=T%C3%BCrkiye-%C3%87ocukAra%C5%9Ft%C4%B1rmas%C4%B1-2022-49744&dil=1> Erişim tarihi 20 Ekim 2023)

ğın özellikle nesneleşen ve bireylere dışsal yönlerini tespit ettiğini kabul etmek gerekir. Veriler yorumlanırken insanların içinde yaşadıkları, bazen fark ettikleri, ancak dışlarında bir gerçeklik olarak var olmasına katkıda buldukları bir nesnellik kabulünden hareket edilmiştir. Dolayısıyla pozitivist metodoloji ve epistemolojinin nicel araştırmalara katkıları ve temel varsayımları kabul edilmekle birlikte klasik bir pozitivist anlayışla veriyi bilgiye dönüştürme konusunda farklı bir yorum izlenmiştir. Çünkü çok büyük bir örneklem üzerinden güvenilir bir araştırmanın da toplumsal gerçekliği her yönüyle açıklayamayacağı, bütünün başka parçalarının ölçülemeyen yönleri sahip olduğu da göz önünde bulundurulmak durumundadır. Bu yoruma bağlı olarak hipotezlerin oluşturulması ve istatistik testlerinin sonuçlarına göre doğru ya da yanlış değerleri almalarına göre çıkarımlarda bulunulmamıştır. Makale, daha çok keşfedici bir tarzla çocukluk sosyalleşmesi sınırlarında belli verilerin toplumsal değişimi nasıl yansıttığına ve yaş, cinsiyet, eğitim harcamaları gibi değişkenler arasındaki farklılaşmaları göstermeye odaklanmıştır. Burada hazır bir araştırma verisinin bulunması, odağa alınan meseleyle ilgili makro bazı yönelimleri görme ve bazı genellemeler yapma imkânı sağlamaktadır. Dolayısıyla zorunlu, bir biçim açıklama ya da hipotez sınama gibi bir ön kabul hareket edilmemiştir. Böyle bir yorum farkına rağmen istatistik testlerinin uygulanmasında ve test sonuçlarının elde edilmesinde değişkenlerin dağılım özellikleri, testlerin kendilerine özgü alt test seçimlerine dikkatle riayet edilmiştir. Bulguların sadece verilerin doğrudan ya da analizler yoluyla aktarılması yerine yorumlanarak sosyolojik bilgiye dönüştürülmesi hedeflenmiştir.

Çocukluk Sosyalleşmesinde Değişim İzleri: Kullanılan Eşyalar ve Araçlar

Çocukların kendilerine ait bir dünyalarının olduğu, akranlarıyla bu dünyayı paylaştıkları ve bu gerçekliğin sosyolojik bir çocukluk kategorisi oluşturduğu iddia edilir. Berger ve Luckmann (1991, s. 155), asli sosyalleşmeyi bireyin ilk dünyasının kurulması olarak tanımlamışlardır. Örneğin oyuncaklar, çocuk elbiseleri, ayakkabıları, birlikte oynanan oyunlar ve gündelik hayatta eşyaların kullanımları bu kategorik farklılaşmaya bağlı olarak çocukları ayıran unsurlar olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla yetişkinlerin ya da gençlerin dünyasıyla çocukların dünyasını ayırt eden şey sadece yaş ve yaşanmışlığa dair birikimler değil, farklılaşmış bu gerçeklik dahilinde kullandıkları araçlar, eşyalar ve kaynaklardır. Neil Postman (1995, s. 156-8), televizyonun yaygınlaşması sırasında çocukların ve yetişkinlerin televizyon kullanımının aynılaşmasını bir risk olarak değerlendirmiş ve “yetişkinleştirilme” vurgusu yapmıştır. Postman (1994, s. 164), analizlerini televizyonun yaygınlaştığı bir dönemde yapmış ve bilgisayar teknolojisinin gelişiminin önemli sorular içerdiğini de kabul etmiştir. Televizyonun çocukların eğitimine nasıl katkıda bulunabileceği sorusu devam ederken insanların doğrudan kendilerinin de dahil oldukları sosyal medya platformları oluşmaya başlamıştır. Bilgisayarlar, tabletler ve akıllı telefonlar sayesinde çocuklar da bu platformları kullanmak-

tadır. Postman'ın çocukların "yetişkinleştirilmesi" iddiası başka bir boyut kazanmıştır. Hatta televizyonla kıyaslanamayacak yönleri de olan yeni bir boyut ve gerçeklik söz konusudur.

Meselenin iletişim teorileri ve sosyolojisi ile ilgili pek çok yönü bulunmaktadır. Ancak çocukların bu eşyaları ve araçları kullanma pratiklerinin her şeye rağmen çocuklukla ilgili yönleri bulunmaktadır. Bu araçların gösteri odaklı etkilerinin de küçümsenmemesi gerekir. Hatta mevcut durumda sosyalleşme sürecinde insanlık tarihi boyunca bütün toplumlarda yetişkinlerden çocuklara doğru devam eden bilgi ve tecrübe aktarımının yeni medya ve dijital araçlar söz konusu olduğunda tersine bir yönde bilgi ve tecrübe aktarımına dönüştüğü sıkça vurgulanmıştır. Aynı zamanda değişimin çocukların zaman, mekân, eşya kullanımları ve bunlara bağlı etkileşimlerini "sana coğrafyalar" şeklinde nasıl değiştirdiği ve etkilediği de sosyal bilimlerde özellikle dikkat çeken konular arasındadır (Leander vd., 2010, s. 376-7). Bu değişim, Türkiye'deki çocukları da etkilemektedir. Araştırma sonuçları, bazı eşyalara ve araçlara sahip olma konusunda oluşan yeni durumu yansıtmaktadır. Elbette eşyalara ve araçlara sahiplik, ekonomik ve kültürel başka alt boyutlara da sahiptir ve sosyolojik bir analizde bu yönleri de temas etmek gerekmektedir.

Tablo 2. Çocukların bilgisayar, tablet, cep telefonu ve televizyonu oyun ve eğitim için kullandıkları haftalık süre (saat)

	N	Haftalık Saat Ortalama	St. Sp.	Min.	Maks.
Bilgisayar, tablet, cep telefonu ya da TV'yi boş zaman ve oyun için kullanma	10.120	8,28	8,938	0	70 saat
Bilgisayar, tablet, cep telefonu ya da TV'yi eğitim ve ödevler için kullanma	10.120	3,49	5,111	0	50 saat

Tablo 3. Çocukların kendilerine ait eşya ve araçlara sahip olma durumları

	Evet		Hayır	
	N	%	N	%
Çalışma masası	6907	70,00	2961	30,00
Çalışma ortamı	7460	75,60	2408	24,40
Cep telefonu	4358	44,16	5510	55,84
Bilgisayar	3583	36,31	6285	63,69
Tablet	2991	30,31	6877	69,69
Eğitim yazılımı	726	7,36	9142	92,64
İnternet	7372	74,71	2496	25,29
Hesap makinası	3990	40,43	5878	59,57
Sözlük	7519	76,20	2349	23,80
Yardımcı kitap	6640	67,29	3228	32,71
Dergi	2013	20,40	7855	79,60
Edebi Kitap	6780	68,71	3088	31,29
Sanat eseri	753	7,63	9115	92,37
Sanat kitabı	787	7,98	9081	92,02
Müzik aleti	3110	31,52	6758	68,48

Eğitime devam eden çocukların bazı özel eşyalar, eğitim materyalleri, internet ve programlara sahiplik ve erişim imkanlarının sorulduğu soru, toplumsal değişim ile sosyalleşme arasındaki ilişki açısından önemli verilerin elde edilmesini sağlamıştır. Bir yandan eğitimde kullanılan araçlar çeşitlenmiştir. Diğer taraftan cep telefonu, tablet, yazılımlar ve internetin hem gündelik hayata dahil olması hem de eğitim için kullanılması, çocuk sosyalleşmesi için özellikle değerlendirilmesi gerekmektedir. Burada bir diğer önemli husus, çok kısa sürede dijital kültürün yaygınlaşmasına bağlı olarak kullanılan araç sayısının artışıdır. Uzun yıllar sosyalleşme araçları olarak aile dışında okulun ve okula bağlı eğitim sürecinin etkinliği vurgulanmıştır. Hatta okulun sadece mekân, eğitim müfredatı, öğretmen ile öğrenci arasındaki bilgi akışı ve rol hiyerarşisi dışında akran ve arkadaşlık grupları ve informal pek çok etkileşim örüntüsünü içerdiğine de dikkat çekilmiştir.

1990’lı yıllardan itibaren internet ağının ve bilgisayarların, 2010’lu yıllardan itibaren ise dijitalleşmenin ve akıllı telefonların yaygınlaşması, asli ya da tali bütün sosyalleşmelere etki etmiştir. Bu değişimde öncelikle kullanılan araçlar çeşitlenmiştir. Dijitalleşme ise sadece araçları değil eğitimde bilgi ve iletişim akışını çok yönlü bir şekilde etkilemiştir. Öyle ki yukarıdaki tabloda çocukların sahip olduğu bilgisayar, cep telefonu, tablet gibi araçların, korona virüs pandemisi sırasında kısmen arttığı, yaygınlaştığı tahmin edilebilir. İnternete erişimin farklı araçlar üzerinden yaygınlaşması, pandemi döneminde eğitimin dijital kanallar üzerin-

den sürdürülmesine katkı sağlamıştır. Ancak bu araçlara ve kaynaklara erişim konusunda herkes aynı imkanlara sahip değildir. Ayrıca bu araçların farklı amaçlarla farklı kaynaklar olarak kullanılabilme ihtimali ve kullanıcılara sağladığı çeşitlilik de göz önünde bulundurulmalıdır.

Kullanılan araçlar, kentleşmiş bir toplumun hane ve aile yapısını yansıtmaktadır. Ancak burada araçların kullanımı konusunda rakamların farklılaşması, toplumsal gerçeklik dahilindeki farklılaşmalara işaret etmektedir. Sözlük ve hesap makinası gibi araçlar, akıllı cep telefonları, bilgisayarlar ve tabletlerden de ulaşılabilen dijital uygulamalara dönüştürülmüştür. Buna rağmen matbu bir sözlük sahibi olanların sayısı oldukça yüksektir. Doğrudan frekans ve yüzde olarak en az sayılarda ve oranlarda kalan “eğitim yazılımı, sanat eseri ve sanat kitabı” seçenekleri, sadece ekonomik imkanlara sahip olmayı değil bu araçları kullanacak sosyal ve kültürel çevre kaynaklarını ve imkanlarını da gerektirmektedir. Özellikle de sanat eseri ve sanat kitabı sahipliği için bu tespit daha da geçerlidir. Dolayısıyla son iki-üç nesilde makro düzeyde pek çok toplumsal değişim yaşansa bile sanatın bir ihtiyaç olarak tanımlanması ve kabul edilmesi noktasında toplumsal ve kültürel önceliklerin geçmişten devam eden eğilimleri yansıttığı tahmin edilebilir.

Tablo 4. Yaş gruplarına göre çocukların sahip oldukları eşya ve araçları gösteren ki-kare analizi.

	6-9 Yaş		10-13 Yaş		14-17 Yaş		Ki-Kare	sd	p
	Var	Yok	Var	Yok	Var	Yok			
Çalışma masası	2330 %65,76	1213 %34,24	2319 %71,57	921 %28,43	2207 %73,74	786 %26,26	54,081	2	<0,001
Çalışma ortamı	2578 %72,76	965 %27,24	2454 %75,74	786 %24,26	2368 %79,12	625 %20,88	35,618	2	<0,001
Cep telefonu	480 %13,55	3063 %86,45	1351 %41,70	1889 %58,30	2520 %84,20	473 %15,80	3294,225	2	<0,001
Bilgisayar	883 %24,92	2660 %75,08	1242 %38,33	1998 %61,67	1443 %48,21	1550 %51,79	386,759	2	<0,001
Tablet	1142 %32,23	2401 %67,77	1073 %33,12	2167 %66,88	759 %25,36	2234 %74,64	52,851	2	<0,001
Eğitim yazılımı	225 %6,35	3318 %93,65	283 %8,74	2957 %91,26	216 %7,22	2777 %92,78	14,251	2	<0,001
İnternet	2317 %65,40	1226 %34,60	2457 %75,83	783 %24,17	2553 %85,30	440 %14,70	344,304	2	<0,001
Hesap makinası	1157 %32,66	2386 %67,34	1359 %41,94	1881 %58,06	1451 %48,48	1542 %51,52	172,227	2	<0,001
Sözlük	2415 %68,16	1128 %31,84	2656 %81,98	584 %18,02	2416 %80,72	577 %19,28	221,216	2	<0,001
Yardımcı kitap	2151 %60,71	1392 %39,29	2306 %71,17	934 %28,83	2142 %71,57	851 %28,43	116,926	2	<0,001
Dergi	687 %19,39	2856 %80,61	666 %20,56	2574 %79,44	643 %21,48	2350 %78,52	4,432	2	0,109
Edebi Kitap	2215 %65,52	1328 %37,48	2338 %72,16	902 %27,84	2190 %73,17	803 %26,83	109,022	2	<0,001
Sanat eseri	204 %5,76	3339 %94,24	255 %7,87	2985 %92,13	292 %9,76	2701 %90,24	36,814	2	<0,001
Sanat kitabı	204 %5,76	3339 %94,24	278 %8,58	2962 %91,42	301 %10,06	2692 %89,94	42,839	2	<0,001
Müzik aleti	979 %27,63	2564 %72,37	1236 %38,15	2004 %61,85	880 %29,40	2113 %70,60	96,661	2	<0,001

Yukarıdaki tablo, çocuğun sahibi olduğu eşyalar ve araçlarla eğitim ve yaş değişkenlerini bir arada analiz etmek için hazırlanmıştır. Öncelikle verilerde yaş değişkeni doğrudan 0-17 arasında rakam olarak alındığı için hem eğitim durumunu hem de yaş kategorilerinin

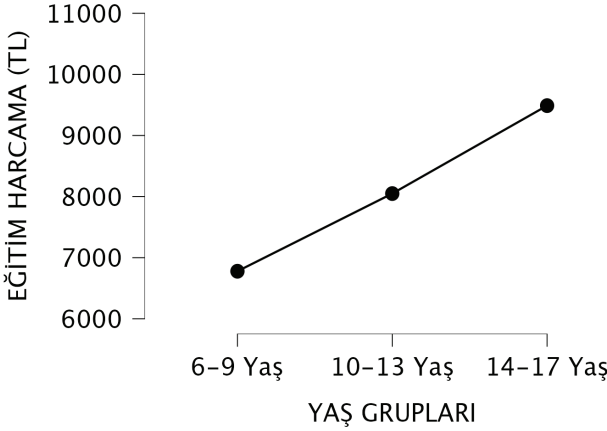
farklılığını bir arada görmek için veri sıralı değişken haline getirilmiştir. Buna göre rakamlar, 0-5 yaş, 6-9 yaş, 10-13 yaş ve 14-17 yaş grupları şeklinde yeniden kodlanmış ve yeni bir değişken elde edilmiştir. Böylece çocukluk yaş üzerinden 4 kategoriye dönüştürüldüğü gibi 4 eğitim kategorisi de dolaylı olarak elde edilmiştir. Bu yaş gruplarının genel özellikleri açısından 0-5 yaş grubu ilkököl öncesi okumayanlar ile kreş ya da anaokuluna gidenlerden, 6-9 yaş grubu ilkököl, 10-13 yaş grubu ortaokul ve 14-17 yaş grubu da liseye devam edenlerden oluşmaktadır. İstisnalar olsa bile yaş ve eğitim durumunu doğrudan birlikte temsil açısından bu şekilde yeni bir gruplandırma yapılmıştır. Yukarıdaki tabloda verilen karşılaştırma analizinde 0-5 yaş grubu analize dahil edilmemiştir. Deneme amaçlı yapılan ilk analizlerde de bu grubun frekans değerlerinin çok düşük olduğu tespit edilmiştir. Analizde farklılaşma lehine saptırma ihtimalinin yükselmesi dolayısıyla bu yaş grubu analiz dışında tutulmuştur. Dergi sahipliği haricindeki bütün değişkenlerde yaş grupları arasında anlamlı bir farklılaşma tespit edilmiştir. Elbette anlamlı farklılık tespit edilen değişkenlerin yaş gruplarına göre frekans ve yüzde değerlerine bakıldığında grupları çok daha net bir şekilde birbirinden ayıran eşya ve araç sahiplikleri söz konusudur. Özellikle cep telefonu sahipliği burada önemli bir göstergedir. Lise grubundaki öğrencilerin cep telefonu sahipliği ortaokul öğrencilerinin iki katından fazladır. Aynı grubun cep telefonu sahip olma oranı, ilkököl çağındaki çocukların cep telefonu sahipliğine göre neredeyse 6 kat kadar fazladır.

Yaş grubu değiştikçe bu araca sahip olma ve olmama oranlarının neredeyse tersine dönmesi ve yaşı en büyük olan grupta en yüksek sahiplik rakamlarının olması güçlü ayrışmayı göstermektedir. Aynı zamandan bu veriler, yaş gruplarının hem akran olma durumlarına hem de devam ettikleri okulların etkilerine işaret etmektedir. Örneğin öncelikle cep telefonu olmak üzere, internet ve bilgisayar sahipliğinin yaş ve eğitim seviyesi yükseldikçe yükselmesi, birkaç farklı etkinin bir arada etkisini taşımaktadır. Müzik aleti sahipliğinin 10-13 yaş grubunda diğer gruplara göre daha yüksek çıkması da beklenebilir bir durumdur. Sanat eseri ve kitabı sahipliğinde de yaş faktörünün birikim sağlayıcı etkisi göz ardı edilmemelidir. Buradaki veriler, özellikle ortaokul ve lise yıllarında öğrencilerin hayatlarını etkileyecek kritik sınavların etkisini de dikkate almayı gerektirmektedir. Çünkü bu sınavlara aileler ve sosyal çevre tarafından atfedilen önemin geçmişle kıyaslandığında çok daha fazla olduğu genel olarak kabul edilebilecek bir durumdur. Ortaokul ve lise çağındaki çocuklar, bu üretilmiş ve oluşmuş yapısal durumun doğrudan muhatapları ve taşıyıcılarıdır.

Tablo 5. Yaş gruplarına göre eğitim harcama ortalamalarını gösteren varyans analizi (ANOVA).

Kareler Toplamı	sd	Kareler Toplamı	F	P
$1,063 \times 10^{+10}$	2	$5,315 \times 10^{+9}$	25,680	< .001
$1,869 \times 10^{+12}$	9029	$2,070 \times 10^{+8}$		
Yaş Grubu	N	Ort.	Std. Sp.	Çoklu Karşılaştırma (Games-Howell Post Hoc Testi)
6-9 Yaş	2700	6.778,38	12.343,950	10-13 Yaş*, 14-17 Yaş**
10-13 Yaş	3252	8.049,37	14.711,974	6-9 Yaş*, 14-17 Yaş**
14-17 Yaş	3080	9.488,63	15.600,045	6-9 Yaş**,10-13 Yaş**

(*) $p < 0,005$; (**) $p < 0,001$

Grafik 1. Yaş grupları ve eğitim harcamaları

Yaş gruplarının sahip oldukları araçlar ve kaynaklar, ekonomik imkanlarla doğrudan ilişkilidir. Yaş gruplarına göre ailelerin eğitim harcama ortalamaları karşılaştırıldığında yaş ve eğitim seviyesi yükseldikçe harcamaların arttığı görülmektedir. Burada ortalama değerlerin artışının yanında standart sapma değerlerinin artışı da dikkat çekmektedir. Yapılan varyans analizi, ilkokuldan ortaokula ve liseye devam eden doğrusal bir oran artışını net bir şekilde göstermiştir. Burada eğitim seviyesinin yükselişi, sınavlar, özel dersler, kurslar, yardımcı kaynaklar vb. masrafların yanında yaşın yükselişine bağlı durum veriler üzerinden tespit edilmektedir. Elbette eğitim harcamasının yol, yiyecek, içecek, giyim, boş zamanlar gibi başka yönleri de bulunmaktadır. Bu nedenle burada da harcamanın sadece eğitim kuruluşlarında kullanılan zaman ve mekân sınırlarının ötesinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Böylece ortalama harcamanın yaş ve eğitim seviyesine göre doğrusal bir şekilde artışının akran ve arkadaş gruplarıyla ilgili yönlerine de dikkat çekilebilir.

Tablo 6. Çocukların eşya ve araç sahipliğine göre eğitim harcama ortalamalarını gösteren varyans analizi (t-testi)

	Eğitim Harcaması (TL)				p
	t		Ort.	Std. Sp.	
Çalışma masası	19,921	Evet	10.142,78	16.690,807	<0,001
		Hayır	3.554,57	3.770,338	
Çalışma ortamı	16,963	Evet	9.656,54	16.153,556	<0,001
		Hayır	3.640,62	4.661,053	
Cep telefonu	17,511	Evet	10.998,68	16.458,352	<0,001
		Hayır	5.699,11	11.922,091	
Bilgisayar	25,559	Evet	13.057,21	20.332,750	<0,001
		Hayır	5.246,28	7.901,212	
Tablet	19,807	Evet	12.701,07	21.780,280	<0,001
		Hayır	6237,31	8.995,113	
Eğitim yazılımı	23,943	Evet	20.411,49	26.789,906	<0,001
		Hayır	7.210,60	12.457,258	
İnternet	18,573	Evet	9.786,31	16.121,137	<0,001
		Hayır	3.215,48	4.396,411	
Hesap makinası	12,547	Evet	10.479,02	17.732,001	<0,001
		Hayır	6.601,39	11.386,786	
Sözlük	14,965	Evet	9.363,05	15.661,814	<0,001
		Hayır	3.711,43	6.781,069	
Yardımcı kitap	17,698	Evet	10.011,60	16.432,365	<0,001
		Hayır	4.232,27	7.391,316	
Dergi	20,423	Evet	14.215,99	23.508,515	<0,001
		Hayır	6.648,08	10.435,791	
Edebi Kitap	17,298	Evet	9.881,69	16.338,157	<0,001
		Hayır	4.107,04	6.833,753	
Sanat eseri	24,265	Evet	20.468,39	32.272,291	<0,001
		Hayır	7.152,46	11.133,841	
Sanat kitabı	23,758	Evet	19.944,06	30.613,455	<0,001
		Hayır	7.148,04	11.420,098	
Müzik aleti	22,102	Evet	12.979,59	21.118,669	<0,001
		Hayır	5.919,90	8.966,760	

10.000 TL ortalama farkı olan seçenekler, eğitim yazılımı, sanat eseri ve sanat kitabıdır. Bu seçenekler açısından hem harcama ortalaması farkı artmakta hem de standart sapma değerinin yükselişine bağlı geniş bir dağılım oluşmaktadır. Bu seçeneklerle ilgili yukarıda ekonomik sermaye ve kaynakların özellikle önemli olduğuna dikkat çekilmiştir. Ortalama farkı en düşük olan seçenek “hesap makinası” sahipliğidir (3.877,63 TL). Edebi kitap, yardımcı kitap, dergi ve cep telefonu sahipliği de 6.000 TL altındadır. Her ne kadar yukarıdaki istatistik testi eğitim harcama ortalamasına bağlı olarak bütün seçenekler için anlamlı farklılaşma tespit etse de bu farklılaşmanın kendi içinde veriler üzerinden sosyolojik bağlamda yeniden yorumlanması yapılabilir. Bu nedenle ortalama TL değerleri arasındaki farklar göz önünde bulundurulduğunda hesap makinası, edebi kitap, yardımcı kitap, dergi, cep telefonu gibi araçlara sahip olma konusunda çeşitli ve yaygın bir durum tespit edilmektedir. Eğitim yazılımı, sanat eseri ve sanat kitabına sahip olma konusunda ise maddi duruma bağlı olarak daha ciddi bir ayrışma, sosyal ve ekonomik mesafe söz konusudur. Özellikle eğitim sürecinde çocuk sosyalleşmesinin sosyal, ekonomik ve kültürel kaynaklar itibarıyla farklı sosyalleşmeler olarak tecrübe edildiği araştırma verilerinin detaylı analizleriyle daha da netleşmektedir. Türkiye çocukluk araştırması doğrudan sosyolojik hareketliliği tabakalaşma ve farklılaşma odaklı ölçen bir araştırma olmadığı için buradaki iddiaların bir kısmı başka araştırmalarla açıklanabilir. Ancak eğitim harcaması oranları, ekonomik, kültürel ve sosyal kaynaklar açısından farklılaşmaları yansıtmaktadır.

Çocuklarda eşya ve araçlara sahip olma, sosyalleşme açısından akranlarla ortaklaşan ve farklılaşan kaynakları göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Çünkü eşya ve araçlarla ilgili sahiplik, sosyalleşme sürecinde bazı kaynaklara sahip olma ve olmama gibi temel bir ayrımı yansıtmaktadır. Bu veriler ve analizler, çocuk sosyalleşmesinde klasik sosyalleşme araçlarının eski kalıplara bağlı şekilde yorumlanamayacağına işaret etmektedir. Bu tespit, eski araçların bütünüyle dönüştüğünü ya da ortadan kalktığını iddia etmemektedir. Vurgulanan husus, çeşitlenme ve pek çok eşya ve kullanımın sosyalleşme için hesap edilmesi gerektiğidir.

Çocuk Sosyalleşmesinde Arkadaşlık ve Akrabalık Örüntüleri

Bir önceki alt başlık altında çocuk sosyalleşmesinde bazı eşya ve araçlara sahip olmanın sürece etkileri değerlendirilmiştir. Özellikle yeni medya ve dijitalleşme konularında dünyada yaşanan değişimin Türkiye’yi ve çocukları etkilediği görülmüştür. Bu gerçek inkar edilmese de “bütünüyle değişmiş ve dönüşmüş bir çocukluktan bahsetmek ne kadar mümkündür” sorusuna kolayca evet cevabı vermek mümkün değildir. Sosyalleşmenin gerçek aktörler arasındaki iletişim ve etkileşim sürekliliğine dayanması gerçeği, tamamen değişmemiştir. Bu alt başlık altında Türkiye Çocukluk Araştırması’nın arkadaşlık ve akrabalıkla ilgili bazı verileri sosyalleşme kaynakları olarak değerlendirilecektir. Arkadaşlık ve akran grupları, temel sosyalleşme araçları olarak kabul edilmiştir. Bu araçlar, aynı zamanda ergenlik ve gençlik yıllarında bi-

rey üzerinde oldukça güçlü etkilere sahip tali sosyalleşme araçları olarak da vurgulanmıştır (Akın, 2014). Akrabalık ilişkileri, Türkiye’de toplumsal yapının önemli bir bileşenidir. Elbette ailenin geleneksel tarım toplumlarında çok daha hâkim bir bileşen olduğu da söylenebilir. Modernleşmenin aile ve akrabalık ilişkilerini değiştirdiği, bireyselleşmeyi öne çıkardığı ve çekirdek aileyi hakim aile tipi haline getirdiği iddia edilmiştir. Söz konusu bireysellik vurgusu ve çözücü etkilerle ailenin de çözüleceği ayrıca yazılmıştır. Bu öngörülerin Batı Avrupa’da ve Amerika Birleşik Devletleri’nde ne kadar gerçekleştiği tartışılabilir. Ancak Türkiye’de bu konuda bazı değişimler veriler üzerinden takip edilse bile kendine özgü yönlerin neler olduğu da tespit edilerek mesele bütüncül bir anlayışla değerlendirilmelidir. Özellikle de aile ve çocuk sosyalleşmesi konularında bu kendine özgü yönlerin ayrıca dikkate alınması gerekebilir.

Tablo 7. Çocukların farklı arkadaşlıklara sahip olma durumları.

	Var		Yok	
	N	%	N	%
Okul arkadaşları	5850	95,42	281	4,58
Mahalle arkadaşları	4785	78,00	1350	22,00
Kurs arkadaşları	1241	20,27	4880	79,73
Topluluk arkadaşları	825	13,48	5295	86,52
Akrabadan arkadaşlar	4698	76,54	1440	23,46
İnternet arkadaşları	279	4,56	5837	95,44

Tablo 8. Cinsiyete göre çocukların farklı arkadaşlıklara sahip olma durumları.

	Erkek		Kız		Ki-Kare	sd	p
	Var	Yok	Var	Yok			
Okul arkadaşları	3044 %95,48	144 %4,52	2806 %95,35	137 %4,65	0,067	1	0,796
Mahalle arkadaşları	2557 %80,16	633 %19,84	2228 %75,65	717 %24,35	18,092	1	<0,001
Kurs arkadaşları	651 %20,46	2530 %79,54	590 %20,07	2350 %79,93	0,149	1	0,669
Topluluk arkadaşları	500 %15,72	2681 %84,28	325 %11,06	2614 %88,94	28,444	1	<0,001
Akrabadan arkadaşlar	2428 %76,09	763 %23,91	2270 %77,03	677 %22,97	0,751	1	0,386
İnternet arkadaşları	189 %5,95	2985 %94,05	90 %3,06	2852 %96,94	29,401	1	<0,001

Yukarıdaki tabloda ki-kare testi sonuçlarına göre anlamlı farklılaşan arkadaşlık biçimlerinin tamamında erkek çocuklarının kız çocuklarına göre daha fazla arkadaşlarının olduğu görülebilir. Mahalle, topluluk ve internet arkadaşına sahip olma konusunda erkek çocukları kız çocuklarından anlamlı şekilde farklılaşmıştır. Burada çocukların arkadaş edinmeleri ve cinsiyet rolleri açısından bazı sürekliliklerin devam ettiği de iddia edilebilir. Erkek ve kız çocuğu olmanın farklı yönleri sahip olduğu ve bu durumun sosyalleşme aracı olarak arkadaşlık grupları açısından da sürdürüldüğü görülmektedir. Okul, mahalle ve akraba arkadaşlarının sayısının yüksek olması, çocukların sosyalleşmelerinde halen yüz yüze etkileşime dayanan ve daha çok vakit geçirilen arkadaşlıkların önemli olduğunu göstermektedir. İki tabloda da görüldüğü üzere en düşük arkadaşlık oranları “internet arkadaşları” seçeneğindedir. Daha önce internet kaynaklı bir değişimin etkileri değerlendirilse de bu etkinin özellikle arkadaşlıklar konusunda merkezi bir konumu olmadığı da tespit edilmiştir. İleride yapılacak araştırmalarda bu oranların nasıl değişeceği tam olarak bilinemese de arkadaşlık konusunda klasik denilebilecek etkileşim örüntülerinin hakimiyetinin devam ettiği söylenebilir.

Tablo 9. Akrabalarla ve arkadaşlarla bir araya gelme ve iletişim kurma sıklığı.

	Akrabalarla Bir Araya Gelme		Arkadaşlarla Bir Araya Gelme		Akrabalarla İletişim		Arkadaşlarla İletişim	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Hiçbir zaman	239	2,34	889	8,71	2157	21,19	2994	29,40
2 veya daha fazla yılda bir kez	57	0,56	11	0,11	33	0,32	21	0,21
Yılda bir kez	398	3,90	49	0,48	163	1,60	68	0,67
Yılda birkaç kez	936	9,17	199	1,95	502	4,93	164	1,61
Ayda bir kez	971	9,51	458	4,49	781	7,67	292	2,87
Ayda birkaç kez	1921	18,82	799	7,83	1376	13,52	609	5,98
Haftada bir kez	1911	18,72	1228	12,03	1601	15,73	848	8,33
Haftada birkaç kez	2394	23,45	2451	24,02	2413	23,70	1952	19,17
Her gün	1381	13,53	4120	40,38	1155	11,35	3235	31,77

Akrabalarla ve arkadaşlarla bir araya gelme ve iletişim konusundaki veriler, çocuk sosyalleşmesinde iki örüntünün önemini göstermesi açısından dikkat çekicidir. Özellikle Batı toplumlarında çekirdek aile tartışmalarında sosyalleşme açısından içine kapanmış ve pek çok örüntüden yalıtılmış aile modeli üzerinde durulmuştur. Türkiye'deki tarihsel ve toplumsal gerçeklik göz önünde bulundurulmadan geniş aileden çekirdek aileye geçiş yaşandığı iddiası tam karşılık bulmadığı gibi aksi yönde güçlü iddialarla da karşılaşmıştır. Geleneksel olan ile modern olanı karşıt ve birbirine zıt kabul etmeye bağlı bir kolaylıkla geniş aileyi çekirdek aileye karşıt bir aile tipi olarak kabul eden anlayış, metodolojik bir kolaylığa kaçma girişimidir. Burada özellikle kırsal bölgelerden ve küçük şehirlere doğru devam eden göç hareketliliğinin akrabalık ve hemşehrilik gibi örüntüleri hesaba katmayı gerektirmiştir (Dikeçligil, 2012, s. 33-5). Çünkü pek çok aile göç sonrasında tamamen yalıtılmış ve kendi başına kalmış bir kurum halinde varlığını sürdürmemiştir. Bu geçiş sürecinde ailenin akraba ilişkilerini temelde iki yönlü sürdürdüğü tespit edilebilir. Bir yandan uzun süreli tatiller ve izinlerde memleketle sürdürülen bağ devam ederken diğer yandan da göç eden akrabalarla ilişkiler devam ettirilmiştir. Bu etkileşim örüntüleri, akrabaların ve akrabalarından arkadaşların çocuk sosyalleşmesinde önemli aktörler olarak var olmasını sağlamıştır.

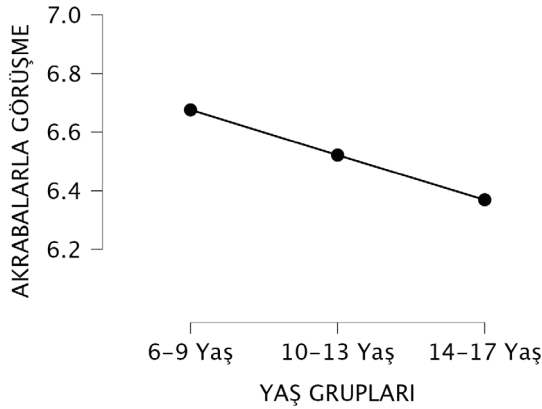
Akrabalarıyla haftada bir ya da birkaç kez ve her gün bir araya gelenlerin toplam oranı %55'in üzerindedir. Akrabalarıyla ayda birkaç kez görüşenler de bu orana eklendiğinde oran %74'e ulaşmaktadır. Türkiye'nin yaşadığı bütün değişim sürecinde bu oranın halen görece yüksek bir oran olduğu kabul edilebilir. Akrabalarla görüşme ve iletişim kurmaya dayanan etkileşim örüntülerinin güçlü bir kaynak olduğu tespit edilebilir. Akrabalarla bir araya gelme, daha çok ailelerin bir araya gelmesiyle mümkündür.

Arkadaşlarla bir araya gelme ve düzenli iletişim kurma sıklığı oran olarak çok yüksektir. Bu oranın yüksekliğinde daha önce açıklanan okuldan arkadaşlık elde etme oranının yüksek olmasının etkisi vardır. Çocukluktan gençliğe doğru arkadaş gruplarının sosyalleşme üzerinde daha fazla etkisi olduğu kabul edilmiştir. Hatta ergenlerin ve gençlerin aileden kısmen koparak, akran ve arkadaş gruplarında kendilerini daha mutlu hissettikleri, arkadaşlarını kendilerine daha yakın gördükleri iddia edilmiştir (Arnett, 2007, s. 220). Bu geçişin aynı zamanda akrabalık ilişkilerini ve örüntülerini yaşa göre kısmen daha da azalttığı tahmin edilebilir. Ancak burada bu geçişin radikal bir kopuş mu, yoksa yaşa göre bir farklılaşma mı olduğunu tespit etmek önemlidir.

Tablo 10. Yaş gruplarına göre akrabalarla görüşme sıklığı ortalamalarını gösteren varyans analizi (ANOVA).

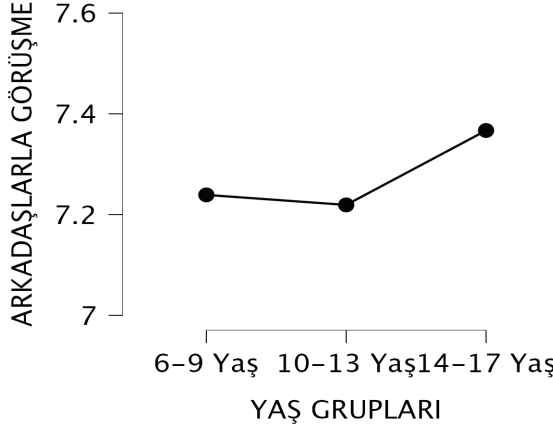
Kareler Toplamı	sd	Kareler Toplamı	F	P
162,255	2	81,127	22,934	< .001
36100,174	10205	3,537		
Yaş Grubu	N	Ort.	Std. Sp.	Çoklu Karşılaştırma (Games-Howell Post Hoc Testi)
6-9 Yaş	3622	6,68	1,832	10-13 Yaş*, 14-17 Yaş**
10-13 Yaş	3300	6,52	1,870	6-9 Yaş*, 14-17 Yaş*
14-17 Yaş	3286	6,37	1,943	6-9 Yaş**, 10-13 Yaş*

(*) p<0,05; (**) p<0,01

Grafik 2. Yaş grupları ve akrabalarla görüşme sıklığı**Tablo 11.** Yaş gruplarına göre arkadaşlarla görüşme sıklığı ortalamalarını gösteren varyans analizi (ANOVA).

Kareler Toplamı	sd	Kareler Toplamı	F	P
42,669	2	21,335	3,914	0,020
55608,294	10201	5,451		
Yaş Grubu	N	Ort.	Std. Sp.	Çoklu Karşılaştırma (Games-Howell Post Hoc Testi)
6-9 Yaş	3622	7,24	2,479	
10-13 Yaş	3298	7,22	2,397	14-17 Yaş*
14-17 Yaş	3284	7,37	2,096	10-13 Yaş*

(*) p<0,05; (**) p<0,01

Grafik 3. Yaş grupları ve arkadaşlarla görüşme sıklığı

Yukarıdaki iki varyans analizini içeren tablolar birlikte değerlendirilecektir. Öncelikle bu testler yapılırken veriler üzerinde bazı işlemler yapılmıştır. Veriler yeniden kodlanarak “hiçbir zaman” ile “her gün” arasında zamana göre sıklığın artışı minimum 1 ve maksimum 9 olarak belirlenmiştir. Bu işlem yapıldıktan sonra 9 maksimum değer olmak üzere ortalaması alınabilir bir değişken elde edilmiştir. Yaş gruplarına göre akrabalarla ve arkadaşlarla görüşme sıklığı ortalama ve standart sapma değerleri açısından anlamlı bir farklılaşmanın olup olmadığı test edilmiştir. Her iki değişken için de anlamlı farklılaşma olduğu ortaya çıkmıştır. Öncelikle akrabalarla görüşme sıklığı ortalaması 9 üzerinden 6,53 ve standart sapması 1,885’tir. Arkadaşlarla görüşme sıklığı ortalaması 9 üzerinden 7,27 ve standart sapması 2,335’dir. Yaş yükseldikçe akrabalarla görüşme sıklığı düşmektedir. Arkadaşlarla görüşme sıklığı konusunda ilkokul ve ortaokul öğrencileri arasında anlamlı farklılaşma tespit edilmiştir. Bu analize göre 14-17 yaş grubu 10-13 yaş grubundan anlamlı düzeyde farklılaşmıştır. Ancak 14-17 yaş grubu ile 6-9 yaş grubunu karşılaştıran post hoc testinin farklılaşma değeri 0,053’tür. Dolayısıyla bu değer 0,05 düzeyinde kabul edilerek anlamlı bir farklılaşma olarak da yorumlanabilir.

Varyans analizleri, klasik sosyalleşme literatüründeki teorik bazı kabulleri yansıtmaktadır. Özellikle ergenlik ve gençlik dönemlerinde arkadaş ve akran gruplarının sosyalleşmeye daha fazla dahil olması bu testlerde de tespit edilmektedir. Gruplar arasında anlamlı farklılaşmalar tespit edilse bile akrabalarla görüşme sıklığı ortalama değerleri arasında çok büyük farklar olmaması da dikkate alınmalıdır. Bu veriler, akrabaların aile ilişkileri ve çocuk sosyalleşmesi açısından önemli aktörler olarak var olduklarını ve sosyalleşme örüntülerine halen güçlü bir şekilde dahil olduklarını göstermektedir.

Sonuç

Türkiye İstatistik Kurumu tarafından bütün Türkiye’de yapılan Türkiye Çocuk Araştırması mikro verilerinin istatistik testleriyle analiz edildiği bu makale, iki alt başlıkla çocuk sosyalleşmesinde farklılaşmasına ve çeşitlenmesine dair analizler ortaya koymuştur. Türkiye’nin toplumsal değişimi, dünyanın değişimine bazı yönlerden bağlıdır. Ancak bir yandan da toplumların kendilerine özgü yapıları, değişime dahil olsalar bile değişimi kendi kaynaklarıyla yeniden üretebilmektedir. Bu durum, sadece Türkiye için değil dünyanın bütün toplumlari için geçerlidir. Bu nedenle birbirlerine daha benzer hale gelseler de detaylarda ayrışan toplum yapılarından bahsetmek mümkündür. Bu makalede tespit edilen durum da değişimleri ve süreklilikleri birlikte değerlendirmek gerektiğini bir sonuç olarak ortaya koymuştur. Örneğin çocuklarda yaşın büyümesiyle daha da yaygın bir şekilde kullanılan cep telefonu, bilgisayar, tablet gibi araçlar, eğitim ve ödevden çok eğlence ve boş zaman için kullanılmaktadır. Bu araçları kullanırken boş zaman ve eğlence için harcanan zaman, eğitim ve ödevler için ayrılan zamanın iki katından fazladır.

Dünyanın genelinde bu araçlarla ilgili tartışılan riskler, Türkiye için de geçerlidir. Bu araçlar, sosyalleşmeye erken yaştan itibaren dahil olmuştur ve literatür düşünöldüğünde temel sosyalleşme araçları arasında yer verilmeleri de gerekmektedir. Çünkü uzun yıllar sosyalleşme çalışmalarında gazete, kitap, televizyon gibi kitle iletişim araçlarına temel araçlar arasında yer verilmiştir. Kitapların etkisi devam etmekle birlikte gazete, radyo ve televizyonun asli ya da tali sosyalleşme süreçlerinde etkinliklerinin azaldığı vakaadır. Kitle iletişim alanında yeni medya ve dijitalleşme odaklı değişim, Türkiye çocukluk araştırmasında etkileri yaygınlaşan ve büyük ihtimalle daha da yaygınlaşacak araçlar olarak dikkat çekmiştir. Ayrıca bu yaş gruplarının bu araçları kullanımları arasında farklar söz konusudur. Analizlerde öne çıkan bulgular, genel görünümün ardında farklı nedensel ve ilişkisel etkilere işaret etmektedir. Eğitim, ekonomik durum, ailenin sosyal ve kültürel çevre kaynakları gibi pek çok faktörün, çocuk sosyalleşmesinde eşya ve araç kullanımına etki ettiği tespit edilmiştir.

Çocuk sosyalleşmesinde akrabalık ve arkadaşlık ilişkilerinin ne kadar etkili olduğu da bulgular üzerinden değerlendirilmiştir. Bu tartışmalarda çekirdek ailenin yalıtılmış ve yalnızlaşmış bir aile tipine dönüştüğü ya da süreçte dönüreceği genel bir yargı olarak literatürde çokça ifade edilmiştir. Ancak Türkiye’de çekirdek aile tipinin etkileşim örüntüleri değerlendirilirken akrabalık ve mahalle gibi unsurlara da dikkat etmek gerekir. Çocukların akrabalarla görüşme sıklığı ve akrabalarından arkadaş edinme konularındaki araştırma sonuçlarına göre bu etkileşim örüntülerinin bütünüyle çözölmediği görölmüştür. Hatta oranlar, görece yüksek kabul edilebilir. Yaş büyödükçe arkadaşların daha çok dahil olduğu, ailelerin etkisinin kısmen azaldığı bir geçiş takip edilmiştir ki bu durum, genel öngörülebilir bir durum olarak yorumlanmıştır. Arkadaşlıklar konusunda hâlâ yüz yüze ve kişisel ilişkilerin önemsendiği bir durum tercih edilmektedir. Yine okulun arkadaşlıkları belirleyici etkisi güçlü bir şekilde

verilere yansımıştır. Burada okul, akran ve arkadaş gruplarının çocukluk döneminde etkili araçlar olarak varlığı belirgindir. Çocuk sosyalleşmesinde farklı araçların ve sosyalleşme araçlarının etkilerinin dönemsel yönleri verilerden yansımaktadır. Bununla birlikte Türkiye’de aile, çocukluk, akrabalık, okul, arkadaşlık gibi kurum ve organizasyonların geçmişten devam eden bazı etkilerle dönemsel etkileri kısmen kendine özgü halde yeni biçimleriyle yaşadıkları söylenebilir. Bu makale, geniş çaplı bir araştırmayı kendi kısıtlarında verileri ayrıştırarak çocuk sosyalleşmesi odağında analiz etmeyi amaçlamıştır. Elbette geniş çaplı çalışmalarda daha fazla değişkenin analiz edilmesiyle resmin daha büyük halini detaylı olarak görmek mümkündür. Ancak parça da o bütünü yansıtmakta ve çocukluk dönemi sosyalleşmesinin aile ve toplum ilişkisini ortaya koymaktadır.

Kaynakça

- Akın, M. H. (2014). Gençlik toplumsallaşmasında akran ve arkadaş grupları. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 8-21.
- Akın, M. H. (2022). *Toplumsallaşma sözlüğü*. 3. Baskı, İstanbul: Matbu Kitap.
- Arnett, J. J. (2007). Socialization in emerging adulthood: from the family to the wider world, from socialization to self-socialization. In *Handbook of socialization*. J. Grusec, P. D. Hastings (Ed.), New York: The Guilford Press, 208-231.
- Berger, P. & Luckmann, T. (1991). *The social construction of reality: a treatise in the sociology of knowledge*. London: Penguin Books.
- Dikeçligil, B. (2012). Aileye dair kabullerin ezber bozumu. *Muhafazakâr Düşünce*, 8(31), 21-51.
- Leander, K. M., Phillips, N. C., Taylor, K. H., Nesper, J. & Lewis, C. (2010). The changing social spaces of learning: mapping new mobilities. *Review of Research in Education*, 34, 329-394.
- Parsons, T. (1954). *Essays in sociological theory*. Illionis: Free Press.
- Parsons, T. & Bales, R. (1955). *Family: socialization and interaction process*. Illionis: Free Press.
- Postman, N. (1994). *Televizyon: öldüren eğlence*. O. Akınhay (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Postman, N. (1995). *Çocukluğun yok oluşu*. K. İnal (Çev.), Ankara: İmge Yayınları.
- Putney, N. M. & Benston, V. L. (2002). Socialization and the family revisited. *Advances in Life Course Research*, 7, 165-194.